

Rusínová, Zdenka

[Sgall, Petr; Hronek, Jiří. *Čeština bez příkras*]

Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity. A, Řada jazykovědná. 1993, vol. 42, iss. A41, pp. [151]-156

ISBN 80-210-0883-0

ISSN 0231-7567

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/100617>

Access Date: 27. 11. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

RECENZE, REFERÁTY, ZPRÁVY – РЕЦЕНЗИИ, РЕФЕРАТЫ, СООБЩЕНИЯ – REVIEWS, REPORTS, COMMUNICATIONS – BESPRECHUNGEN, REFERATE, NACHRICHTEN

Petr Sgall - Jiří Hronek: **Čeština bez příkras**, Praha 1992, 181 s.

V mottu, které je publikaci předesláno, reprezentují autoři své názory jako málo podobné stanoviskům většiny českých lingvistů. Považují je za blízké názorům zámořským, snad americkým. Odvolávají se také na učitele, kteří mají zkušenost s výukou češtiny jako cizího jazyka. Po zběžném prolistování publikace je čtenáři jasné, že před sebou nemá jen gramatický popis obecné češtiny, ale že ambice autorů jsou rozsáhlejší. Jsou tu kapitoly o historii jazyka, o pravopisné teorii, o jazykové politice, kultuře i o problémech kodifikace.

Hlavní část knížky tvoří mluvnice obecné češtiny. Je uvedena kapitolou s názvem Jak se doopravdy mluví v Čechách. Autoři se opírají o výzkumy běžné mluveného jazyka, které proběhly na několika místech v Čechách: v Hradci Králové, Přebouřích, Brandýse nad Labem a jinde. Jeden z autorů již podal soustavný popis obecné češtiny ve skriptu (J. Hronek, 1972). Kromě našich studií dílčích i obsáhlejších vycházejí autoři z prací Townsendových a prací Henryho Kučery. Ve svém celku se práce hlásí k Pražské škole a jejím funkcionalistickým východiskům, méně však k systémovému pojetí jazyka. Autoři jsou si vědomi jak funkčního, tak územního rozvrstvení jazyka. Proto klasifikují obecně české jazyky podle funkční a zeměpisné stupnice. Na nejvyšším místě v zeměpisné stupnici stojí hláskový typ *dobrý mlíko* a univerzální instrumentál pl. *lidma*. Jako druhý nejrozšířenější jev zasahující Čechy a západní Moravu se uvádí koncovka *-ej* u adj.: *velkej* a prothese, např. *von*. Tyto jevy pronikají na Moravě především v oblasti hanácké, a to pro blízkost obou koncovek *-ej*, *-é*. Třetí dvojice jevů je charakterizována jen velmi slabým proniknutím na teritorium Moravy, a to jen do městské mluvy: *dobrý sportovci* a tvar mln. času *sed si*. V moravských dialektech platí, jak známo, protiklad *dobří* + mask. životné a proti tomu tvar *dobrý/é* pro všechny ostatní rody a než. maskulina. Jako nejméně rozšířený obecně český jev (jen v části Čech) se uvádějí formy dat. sg. *tátaj* a *tej malej holce*.

Funkční stupnice má na prvním místě (a) jevy "užívané často i v hovoru celkově chápaném jako spisovný" (některé připouští MC 2, avšak jako hovorové): *miň*, *bez třech*, *děkujem*, *dýl*, *bysme*. Na druhém místě (b) "jsou podoby zřetelně nespisovné, ale v každodenním hovoru na daném území zcela běžné": *voboum vrátnejm*, *se starejma domama*. Na třetím místě (c) pak jsou "podoby vyhraněně nespisovné a užívané spíš jen v běžném hovoru určitého specifického stylového zabarvení": *tef malej holce*, *ouroda*. Veškeré popisované jevy lze tak řadit do souřadnic oboujho členění, např. *velkej* = typ 1a.

Vlastní popis obecněčeských jevů začínají autoři hláskoslovím. Konstatuje se, že reper-toár fonémů je v sč. (zde i dále spisovná čeština) a obč. (obecná čeština) shodný, rozdíly jsou jen v jejich distribuci. Za hlavní rozdíly obč. proti sč. se považují zúžené *i* za staré *é* (*dobrý* např. *boty*, *velkýho*, *polůvka*, *mlíko*, *líp*, *miň*: poslední čtyři případy jsou podle autorů již hovorová čeština). *-ej* proti *-é* *velkej*, *cizej*, *sejto*, a konečně prothetické *v* s různými stupni využití: *von*, *vo*, *vobéd*, *vohen*, řídčej *voperace*, *vopera*, vůbec však ne např. *vorgant-zace*. Rozlišuje se *ej* podle původu a podle polohy ve kmeni nebo v koncovce. Do řady slov, v nichž je *ej* v sč. (*prejz*, *prejt*, *špejle*...) nepatří podle našeho názoru *brejle* a *vejmrda* (křen

s octem). Existuje a běžně se užívá podoba *brýle* a druhé z obou slov je řídké i v obč., že i autoři sami uvádějí významovou vysvětlivku. Za okrajový hláskový jev se považuje *ou* na začátku slova (běžně v jazyce obrození, později zachované jen uvnitř slova a na konci), dále krácení vokálů [*ji, naši, domu, jejich*], ve východních Čechách pak hojněji nejen na konci slova, ale i uvnitř: *raminko, postylka*, infinitivy *chtět, mět, za rozdílů mět udělat, ale mít čas*). Je možné, že toto povinnostní *mět* je analogické ke *smět (udělat)*. Dloužení hlásek se považuje za jev velmi řídký (*prápor, uzádu, moře*) a považuje se především za rys emfaze, avšak téměř denní zkušenost s televizními hlasateli nás přesvědčuje o tom, že dloužení je v obč. jev naopak velice častý, a to nejen u domácích slov, ale velice často u slov přejatých: ostatně již kodifikované délky typu [*lokomotýva, kultura, aktýv*] vyslovované převážně jen v Čechách, jsou toho důkazem.

Další kapitola je věnována skupinám hlásek. Poněvadž je obč. útvar primárně mluvený, jde o časté zjednodušování skupin hlásek. Ve větě různých příkladů opomněli autoři uvést vedle *zvláštní* i běžnou podobu *zvlášť(ů)ní*, dále podobu typu *drůbež* a metatezu *cerel*. Vedle podoby *šestnáct* existuje zřejmě i *šesnást*, která se neuvádí. Výslovnost slov *hezčí* a *rozčítit* se uvádějí jako *hezčí* a *rozčítit*, ač jde evidentně o skupiny šč. Tento fakt si autoři uvědomují, ale tvrdí, že jde o věc pravopisnou, ač na jiných analogických místech tohoto argumentu neužívají.

Slabičné *l* v některých slovech zaniklo zřejmě v Čechách i na Moravě (*jabko, řemesník*), převážně však jen v Čechách se užívá tvarů *sed sí, ved, přines* apod.

Ve výslovnosti přejatých slov se silně projevuje změna *s* v *z*: mezi samohláskami *diskuze, renezanze, rezort, režizér*. Podobně proniká i výslovnost *g* místo *k* ve slovech jako *plagát, agát, ingoust*. V ostatních případech (*demogracie, cyglísta, grém*) je považována za substandardní. U předchozího jevu se hranice mezi standardem a nižší rovínou nerozeznává. Zmíněna je rovněž výslovnost *s*+konsonant pod vlivem němčiny jako *š*+konsonant: *Stokholm, škandál, Skot*.

V oblasti morfologie přiděluje autoři stupně *la* až *lb* koncovce *-ma* v instr. pl. Uvědomují si však možnost různých vokálů před *-ma* na Moravě (*růžema/ama, kostima*) a za brzdu šíření konc. *-ma* považují i přičlání slabiky a opakování koncovky u adjektiva a substantiva. Tímto způsobem se pak zdůvodňuje existence hybridních forem jako *starejma stoly*.

Koncovka *-ách* v lok. pl. se v obč. realizuje u životných i neživotných maskulin s kmenem na *k, h, ch*. V hovorové češtině je *-ách* u životných s hovorovým zabarvením (o *klukách*). Zdá se, že spisovná koncovka *-ích* s alternací pro životná maskulina, která má systémovou podporu v nom. pl. (*-i* s alternací) a u vzoru *muž (-ích)*, má přesto po *k, h, ch* pozici méně jistou: zvláště neživotné jsou podoby s alternovaným *g* v *z*: *o mázích, o kolezích, filozofích* atp.

Značné rozšíření je třeba přiznat pronikání tvaru nominativu do vokativního oslovení: *pane Novák*. I ve zcela spisovných mluvených textech se málokdy setkáme s náležitými tvary *pane Mikulče, Kostohryzi, Vašíco* apod. Na rozdíl od autorů považujeme nominativy vokativy typu *pane děkan, pane ředitel, učitel*, za méně obecné, substandardní. Užití nominativu křestního jména nebo příjmení bez titulu působí stylově zabarveně (vojenský a vězeňský způsob), nebo jde na Moravě o jev lašského nebo východomoravského interdialektu.

Vztahy mezi alomorfy nom. pl. maskulin životných jsou v obč. zjednodušeny jednoznačně ve prospěch *-i*. Pouze tam, kde jde o typ *předseda*, je *-ové*, nebo podle našeho názoru tehdy, kdy hrozí před *-i* neživá alternace: *chirurgi - chirurgové*. Po *-tel* je veskrze koncovka *-é*. Připomínáme tu fakt, že jde o jev motivovaný slovotvorně.

Zřejměj nežakotvenost podob na *-ita, -ista (-asta)*, tkvící v jejich příslušnosti k typu *předseda*, u něhož je pravidlem koncovka *-ové*, na jedné straně *-a* v nehistorické a slabé slovo- tvorně charakteristické vedoucí ke koncovce *-é* (která je zřetelná u starých slovo- tvorných typů na *-an a -tel*), vedla a vede k jejich rozkolísanosti a konečně i příklonu k hovorové koncovce *-i* (*husiti, komunisti*) a analogicky pak i *demokrati, favoriti*. Domníváme se však, že by bylo škodlivé tento trend urychlovat, dokud trvá noremní pocit stylového rozdílu mezi např. *socialisté* a *socialisti, demokraté* a *demokrati*. Jde o rozšíření možností, nikoli o nadbytečný balast.

U femnin konstatují autoři pronikání dlouhých samohlásek i do tvarů, v nichž se

původně ve spisovné češtině krátilo (*krávám, ránou* apod.). U substantiva *dcera* se považuje dativ lokál *dceři* za formu knižní. Domníváme se, že z hlediska systémového i z hlediska praxe je sporné považovat jediný existující tvar frekventovaného slova za knižní.

Kolisání mezi *duše - píseň - kost* poskytuje podle našeho názoru obraz o tom, že se podle vzoru *kost* skloňuje především slovo tvorně motivovaná skupina feminin se sufixem *-ost* a dále už jen frekventovaná primární slova *věc* a *řeč*. Na příslušnost ke vzoru začíná mít menší vliv zakončení v nom. sg. (*-e/-O*), ale jak se nám jeví, spíše povaha koncového konsonantu včetně konsonantu před *-e*: proto se vrací hovorové podoby substantiva *práce* (*-em, -ech*) ke svým starším podobám. Nápadné je, že má na konci *c* jako substantiva *nemoc, pravomoc* atp., která mají dublety *-ech, -em/-ích, ům*. Nelze tedy jen odsoudit tvary *pracem, -ech* jako hyperkorektní, jak činí autoři. Zcela pomínuty zůstaly tvary *husejch, husejm* a *tou ulicej*. Zvláště drulhy z nich je poměrně frekventovaný.

U neuter hodnotí autoři koncovku *-ách* v lok. pl. jako obecněčeskou. Formu *sedátkách* nepovažujeme za rozdílnou od ní, za obecněčeskou, jiná neexistuje, patří tedy toto slovo k typu *kolečkách*, nikoli k typu *střediskách*, jak je uvedeno. Za znínku stojí, že docházelo k likvidaci tvarů substantiv skloňovaných ve spisovné češtině podle vzoru *stavení* a *moře*. Substantiva typu *stavení* přecházejí k adjektivnímu sklonění (*zelúho*) a substantiva jako *kanape, vejce* přešla od typu *moře* k typu *kuře*. (Na Moravě docházelo rovněž k analogickým změnám, avšak zcela jinými postupy (*pole*, gen. *poľa, polu* - na většině území, v laštině pak *polo - pola* atd.).

Problematiku jmenných tvarů přídavných jmen nelze v podstatě oddělit od obdobných forem opisného pasiva. Mluvený jazyk se, jak známo, obojím formám vyhýbá. Uvedené tvary jsou omezeny lexikalizací: *bos//bosej, byl bit// -ej, mám uvařino* a - dodejme běžné - *bylo tam napsáno*. Zajímavá se jeví elipsa slovesa *mám v já rád (maso)*. Jistou analogii lze vidět v podobné konstrukci preterita: *Já čekal, já ti psal*. V moravské hovorové mluvě je tendence opačná, tedy se slovesem pomocným, zato bez zájmena: *mám rád, stejně tak čekal sem, čekal si* atd.

Plurálové tvary tvrdých adjektiv se liší v obě. od většinových moravských forem ve tvaru nom. pl. V obě. je v pl. jeden tvar pro všechny rody, na Moravě však je rozdílný mužský živ. *dobří(i)* a pro všechny ostatní významy *dobré(e)*.

Přídavná jména přivlastňovací mají v obě. jmenné tvary jen v 1. 4. a 5. p. sg. Na celém území národního jazyka se projevuje tendence užívat složených forem, ovšem při zachování hláskových rozdílnů: v *otcovým, v otcovém (em)*. Autoři si kladou otázku, proč české ženy nechtějí zrušit tvary příjmení na *-ová*, lze je prý chápat jako pozůstatek jejich nerovnoprávného postavení. Domníváme se však, že možnost pojetí tvaru na *-ová* jako přivlastňovacího byla odstraněna zhruba v 1. polovině tohoto století, kdy jmenné tvary typu *Růžena Nováková*, gen. *Novákovy* byly nahrazeny složenými na *-ová, -ové*. (Reflektuje to do jisté míry dříve častější otázka "Cípak jsi" proti novější "Jakpak se jmenuješ".

Stupňování příslovcí je místem poměrně rozmanitým podob. Pro obě. se uvádí pouze forma *rychlej*. Na Moravě jsou však častější formy zakončené na *-š (-ší): rychlejší, rychleš*. Autoři považují za spisovné vedle *líp* (uváděno v SSC) i *můň* (v SSC jako hovorové) a "drží palce" forma *dýl* a užívají jich v textu jako již kodifikovaných. Ve všech těchto případech, zejména v posledním, jsme však pro zařazení k útvarům typu *dobrý mlíko*, tedy jen obě.

U osobních zájmen se autoři nevěnují popisu stavu v obě., ale spíše historii vzniku dublet ve 2. a 4. pádu zájmen *on, ono*. Ze všech podob zavrhuji formy *jej, něho, je* a *ně*. Podle našeho názoru jde o neadekvátní hodnocení těchto forem jako "téměř knižních". Autoři doslova říkají: "Kdo nechce, aby jeho projev šustil papírem, může se jím vyhnout, ústup nepatřičně oblíbenosti tvaru *jej* by přispěl ke čtivosti našeho tisku i k přirozenosti rozhlasových a televizních rozhovorů a řeči hlasatelů." Domníváme se, že "oblíbená" zájmena *jej* svědčí o jeho reflexi v normě jazyka a že čtivost nebo přirozenost textu na tomto zájmenu nemůže stát ani částečně.

U zájmena 2. osoby se konstantuje, že se na některých částech území Čech užívá formy *tě* pro 2., 3. a 4. pád. Obdobně splynuly i formy zájmena 1. osoby: *mí*. Na většině území má tvar pro tyto pády podobu *mně*. (Připomínáme tu lašské splynutí u zvrátneho zájmena: se je akuzativ i dativ.) Za zaznamenání stojí ten fakt, že "místně i funkčně omezené" tvary ukazovacího zájmena *ten (tech, tem, tema, teho)* mají oporu v analogických tvarech moravských, nikoli však na celém území.

Úvodem kapitoly o slovesech jsou stručně zhodnoceny rozdíly v gramatických kategoriích mezi sč. a obč. Konstatuje se obecná a celouzemní tendence neuzítvat forem pasíva opisného kromě lexikalizovaných případů typu *byl bit*, jinak jde o spojení spony a deverbálního adjektiva. Zajímavá je kompenzace za téměř neuzítvanou formu kondicionálu minulého (*byl by to udělat*). Při skutečné potřebě vyjádřit čas ustupuje ne dost dobře v řeči rozlišitelná *byl bych*, *byl bys*, *byl by* formě naprosto jednoznačné a zřetelné *bejval by to udělat* (na Moravě *býj(ty)val, béval*). V kondicionálu přítomném nepovažujeme na rozdíl od autorů za zcela zanedbatelný systémový vztah mezi *bych* a *bychom*. Ne nadarmo k *bych* existuje i oblastní moravská forma *bychme*. Je ovšem pravda, že forma *bysme* je značně rozšířena v Čechách i na Moravě. Otvírá dveře jiné, rovněž pak v důsledku systémové formě, a to *bysem*. Ta však zatím působí dojmem substandardním, zní spíše dětsky. Tato nevyváženost nám dává dostatečný důvod k tomu, aby tvar *bychom* byl nadále spisovný, stane-li se knižním, je třeba nechat na dalším vývoji normy (nikoli kodifikace).

Vynechávání pomocného slovesa v 1. osobě sg. i pl. préterita (*já čekal*) považujeme na rozdíl od autorů za rys odlišující obč. od sč. a také obč. od všech variant moravských. Autoři se domnívají, že jde o rozdíl mlúvenosti a psanosti. Za rozdíl moravsko-český (s výjimkou západních a jižních Čech) je třeba považovat tvar slovesa *být* ve 2. os. (*jak si tu dlouho?*) proti tvaru *seš*. Odvozením od *být* s kmenovým *u* (*zbude, přibude*) nelze považovat za knižní: formy *zbyde, přibudou* nejsou zdaleka univerzální.

Slovesné tvary typu *peču, děkuju, pečou, děkujou, i můžu, můžou, moci, pomoz* vidí autoři v jedné rovině jako proniknuvší z obč. do spisovné. Podle našeho názoru jde především o skupinu sloves typu *peči* a o skupinu sloves *moci* s odvozeninami. Konsonantické alternace ve kneni způsobily, že formy *peku, pekou* a snad i *mohu, mohou* jsou pocítovány jako knižní. Sloveso *děkovat* však podobné problémy nemá, podobu *děkuji (-j)* považujeme tedy za spisovnou, stylově vyšší než dubletu *děkuju*.

Ke konkurenci mezi typy *tiskl, minul* (s velmi nejednoznačným výsledkem, srov. v obč. *spadnul i spadl*) dodáme jen, že na značné části Moravy se dává přednost formám typu *tisk: přiběhl, spadl, uštkl*, dokonce i *pohl, schl* apod.

U typu *prosit* došlo v obč. ke vzniku dublet *uočistění i uočistěni, zařazení i zařadění*, ale i k dalšímu stupni změny např. *zahrazenej* (analogie k typu *přinešenej*). Nelze však souhlasit s tvrzením autorů, že obč. formy *proš, pověš, nekaž* již pronikly do spisovné češtiny.

Po podrobně probrazení tvarosloví se autoři věnují nepoměrně stručněji větné skladbě. Jsou si vědomi odlišné situace. V oblasti syntaxe neexistuje kodifikace ve stejném smyslu, jako je tomu v morfologii, nemůžeme tedy jít o srovnávání obecné českých vět s větami spisovnými. Jde spíše o problematiku funkčních variant výpovědi, a to především mlúvených. Zřejmě však pro rozsáhlou takového popisu a pro nedostatečnou materiálovou základnu nelze zatím takový rozbor podat. Autoři se omezují na vybrané prostředky. Jde např. o konstatování ústupu bezpředložkových pádlů ve prospěch předložkových. (V příkladech na náhradu bezpředložkového instrumentálního předložkovým je chybně uveden příklad *přes most*.)

Univerzální vztahné zájmeno *co*, užívané vedle skloňovaného *ktej*, přináší, jak autoři uvádějí, širší možnosti, které lze spisovně vyjádřit pouze dvěma větaní, např.: *To je ta paní, co jsme jí a jejímu manželovi gratulovali*. Lze se však domnívat, že nejde o ustálené větné vzorce, že tyto podoby vznikají nejčastěji při nedostatečné perspektivě výpovědi dodatečným připojením druhého členu vztahu. Je ovšem fakt, že nesklonné *co (jak)* toto připojení (na rozdíl od sklonného *ktej*) umožňuje.

Syntax obč. i spisovná jsou autory považovány za velmi blízké a rozdíly mezi nimi za rozdíly stylové.

Další kapitola je věnována slovní zásobě. Mlúvenost obecné češtiny je příčinou vzniku podob emocionálně zabarvených, častěji pejorativních než mellorativních. Vznikla tak vrstva slov, která ve spisovné hláskové podobě neexistují, jako např. *zdejchnout se, ouřada, bejvák, vejrat, vejšplecht, nalejvárna, vejtaha, slejvák, strejda* atp. Některá z nich mají širší uplatnění než jen v obč. Nelze k nim však připojovat slova jako *bejkárna, vejmaz, cejcha*, která na širším území buď neexistují, nebo mají odlišnou hláskovou podobu. Autoři navrhuji pro klasifikaci slovní zásoby desetistupňovou škálu. Nejde v ní jen o subjektivní hodnocení slov, zařazení do většiny skupin je objektivizováno existencí párových synonym odpovídající stylové kvality. Např. mezi silně knižní slova patří *ta, jež* mají synonymní pro-

tějšek v neutrální vrstvě. Ke slovíům se slabším knižním nádechem (podle našeho názoru jde o neutrální spisovná slova) existují slova hovorová, obč., např. k *obuvník švec*, k *šerťku bez* atp. Podobně jsou párově spjaty odborné termíny spisovné (i ty považují autoři za částečně knižní) a k nim existující slangové termíny: *posuvné měřítko* - *šuplera*, *kotoučová pila* - *cirkulárka* apod. Další dvojici tvoří slova společná pro spisovnou češtinu a obč. a k nim existující protějšky substandardní: *pohřeb* - *funus*, *oblíčeť* - *ksicht*, *zuracet* - *blít* (*blejt*) atp. Zbývající skupiny jsou tvořeny slovy tzv. vyššího slangu a většinou nemají párové slovo: *srdcař*, *prašan*, *mondéna*, *avansovat* atp. Skupina tzv. typických obč. slov nemá podle autorů párová synonyma, avšak podle našeho názoru mají tato slova protějšky ve spisovné neutrální vrstvě: *šuple* - *zásuvka*, *šnytlík* - *pažitka* atp. Mimo pozornost autorů nezůstávají ani případy, kdy slouží spisovné slovo v obč. jako přenesený výraz: *dřevo*, *bačkora*, *bažant*, *kočka* (o člověku), *cibule*, *špaček* (o věcech), *klopít*, *mazat* (o činnostech). Jako zdroj hovorových názvů slouží velice často univerbizace (*rohový dům* - *rohák*).

Pohled na slovní zásobu je dále obohacen o slovtvorný rozbor. Jde o inventář slovtvorných sufixů. Autoři jsou si vědomi, že uvádějí "jak slovtvorné přípony, tak i zakončení jiné povahy". Vzhledem k populárnějšímu zaměření celé publikace nechtějí provádět podrobnější rozbor. Ve výčtu prostředků pouze obč. nelze souhlasit s uvedením přípony *-čko*, které je nepochybně univerzální.

Rozbor slovní zásoby je doplněn v závěru publikace o slovník. K obč. slovu se uvádí ekvivalent spisovný nebo neutrální a dále je charakterizována jeho stylová vrstva. Charakteristiky jsou tyto: běžné, expresivní, substandardní, nižší slang, vyšší slang, typické pro obč., pejorativní, zastarávající, zhrubělé. S řadou charakteristik nelze souhlasit. Uvedme pro ilustraci alespoň tyto: *bota* "chyba" není pouze běžné, ale lze je pocívat jako expresivní. (Upozorňujeme, že "běžné" svádí k chápání jako "frekventované", což není jedno a totéž.) Jde podle našeho názoru o analogický případ jako *blázinec* "zmatek, shon", které je charakterizováno jako expresivní. Stejně tak chybí tato charakteristika u *bručet* "být ve vězení", které je autory rovněž považováno za neutrální.

Slova *dřevo* "nemotora", *dupáma* "tančírna" nelze považovat jen za obč., jde o širší užití v expresivním významu. K významu *filena* "parádní žena" lze dodat "rozmazlená", u *fous* "vysoký úředník" chybí spojení *o fous*, *na fous* přesně. *Grif* není jen "hmat", ale i "obratný postup", *frmol* "z: iatek" znamená i "spěch", *pajzl* není jen "nevěstinec", ale i "špatná hospoda", *pingl* je "čišník", ale "*ranec*" je už *pinkl*, *šoufek* velká naběračka" slouží v pl. jako "žert": *dělat si šoufky*, *štych* vedle "zdvih", jak se uvádí, znamená především "nevýhodu", *zdrbat* není jen "poumluvit", ale i "vynadat někomu" atd. Odlišuje-li se slovo obč. od spisovného ekvivalentu jen délkou vokálu - popsanou již výše, pak nevidíme důvod k tomu, aby byly takové případy zařazeny do slovníku: *prápor*. Podobně je tomu u pravidelné hláskové responze: *mltko*. Slovo *tyrák* by mělo být vzhledem ke své souvislosti se zkratkou T. I. R. psáno s měkkým *i*.

V dalších kapitolách se snaží autoři dobrat příčin současného složitěho vztahu mezi spisovnou a obecnou češtinou. Zčásti lze vše odůvodnit známými historickými okolnostmi vzniku spisovné češtiny, zčásti také tím faktem, že se navzdory teoretickým východiskům nabízeným jazykovým strukturalismem nedokázala jazyková politika oprostit od historizujícího purismu. Autoři se přimlouvají o výchovu k takové jazykové kultuře, která vede ke schopnosti vyjadřovat se adekvátně funkcí a cílům promluvy. Jazyková správnost se čím jeví i dnes jako přeceňovaná - vzhledem k tomu, že spisovné jazykové prostředky slouží jako adekvátní jen v určitém souboru promluv. Žádoucí jazyková politika by měla v jejich pojetí usnadňovat mluvným jevům vstup do spisovného jazyka. Nelze popřít, že ve spisovné češtině je řada historismů, navíc ahistorických, jak ukázal F. Kopečný na jedné ze svých posledních přednášek pro Jazykovědné sdružení. Avšak tyto formy jsou součástí prožívané normy spisovného jazyka. Pokud bude český uživatel pocívat tvar *lesama* za nespisovný a s *lesy* za spisovný, neměla by jazyková politika funkci prvního z nich posouvat. Knižními se, jak známo, stávají jazykové prostředky bez zásahu kodifikace. Norma je kodifikací ovlivnitelná jen částečně, vždy však byl uznáván fakt, že kodifikace je sekundární, že stojí na norině, již se snaží vystitnout. Z obráceného pojetí, které autoři misty uplatňují, vyplývá řada sporných bodů, které jsme uvedli.

Další východisko autorů, se kterým se nelze beze zbytku ztotožnit, je pojmání obecné

češtiny jako jednoho ze dvou centrálních útvarů jazyka (vedle spisovného), jak je mnohokrát v práci doslovně deklarováno. Nikdo nepochybuje o tom, že obecná čeština je nejrozšířenějším způsobem mluvení v Čechách. Avšak při popisu řady jevů autoři zaznamenali jejich nerovnoměrné rozšíření ve východních, jižních i západních Čechách. Situace na Moravě je, jak jsme se pokusili připomenout, v naprosté většině jevů zcela odlišná a nejednotná. Proto nepovažujeme za únosné měnit kodifikaci ve směru jevů jen obecně českých, jak autoři v řadě případů navrhuji. Za jediný centrální útvar považujeme spisovnou češtinu. Její norma je prožívána společně na celém území Čech a Moravy, nelze proto, podle našeho názoru, činit ústupky části obyvatel tím, že se způsob jejich mluvy přijme za kodifikační závaznou pro všechny.

Výhrady, které jsme uvedli, jsou signálem odlišných názorů na řadu problémů. Domníváme se, že jen jejich konfrontací lze dojít k závěrům obecněji platným. Proto patří autorům vděk za to, že učinili za tímto účelem první významný krok.

Zdenka Rusínová

Пунктуация в романских и славянских языках. Изд. Российская Академия наук - Институт языкознания и Московский государственный институт международных отношений. Москва, 1992. 131 с. (отпечатано на ротаторе).

На протяжении последних 15 лет можно наблюдать повышенный интерес лингвистов к вопросам русской пунктуации. Были изданы видные работы по этой теме, как, напр., сборник *Современная русская пунктуация*. Москва, 1979; книга Н. С. Валгиной *Трудные вопросы пунктуации*. Москва, 1983; и, в особенности, монография Б. С. Шварцкопфа *Современная русская пунктуация - система и ее функционирование*. Москва, 1988. Совсем недавно ряд этих публикаций был пополнен вышеуказанным сборником, авторы которого обращают внимание на вопросы сопоставления русской пунктуации с пунктуацией разных других европейских языков. Разработка проблем пунктуации в этом направлении до сих пор мало продвинулась со времен в свет работы шведского лингвиста Хьяльмара Линдрота (*Hjalmar Lindroth, Dokumente zur Interpunktion europäischer Sprachen*, Göteborg 1939), подготовленной для 5 международного лингвистического конгресса, в которой предлагалось унифицировать пунктуацию европейских языков на базе ритмического принципа (т. наз. Pausen-Interpunktion; см. также заметку Р. Якобсона об этой попытке в ст. *Slavische Sprachfragen in der Sowjetunion*. *Slavische Rundschau* 6, 1934, с. 324).

Авторы сборника, конечно, не ставят себе целью подобную попытку. Тем не менее, сопоставительный анализ пунктуации, основанный на функционально-системном подходе к исследованию данной проблематики, является, с одной стороны, плодотворным для более глубокого теоретического познания общих закономерностей, функционирующих в области пунктуации (и тем самым для усовершенствования правил постановки знаков препинания и для модернизации методически ориентированных пособий по их усвоению); с другой же стороны, такой анализ способствует углубленному сопоставительному изучению вопросов письменной речи.

Сборник содержит 8 статей, посвященных разработке разных вопросов пунктуации в сопоставительном аспекте. В первых четырех статьях анализируются проблемы пунктуации романских языков, принадлежащей к т. наз. "французскому" или "свободному" типу. Сюда относится статья Ю. А. Рылова *О ведущем принципе испанской пунктуации*. Автор считает ведущим синтактико-прозодический принцип, однако отмечает, что формирование пунктуационной нормы испанского языка еще не завершилось. Одна из причин этому, по его мнению, отсутствие теории знаков препинания, построенной на собственно синтаксической основе. В следующей статье Т. З. Черданцевой и В. Ф. Ковалева *Запятая в итальянском языке (норма и узус)* авторы на разных примерах указывают, что употребление запятой в итальянском чаще всего следует нуждам ритмико-интонационного оформления высказывания; во взаимодействии с этим принципом, однако, играет роль и формально-грамматический